

Гавриш О.О.

кандидат філологічних наук

доцент кафедри німецької мови

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНОГО СЛУХУ

Анотація. Стаття присвячена розвитку фонематичного слуху як провідної складової аудитивної компетенції. Пропонуються види слухового тренінгу, які спрямовані на фіксацію в аудитивній пам'яті студентів фонемного інвентаря та просодичної структури іноземної мови. Підкреслюється необхідність створення на занятті реальної акустичної атмосфери, що сприятиме розвитку слухової уваги співрозмовників й, відповідно, ефективній комунікації іноземною мовою.

Ключові слова: фонемний інвентар, просодична структура мови, перцептивна фонетика, фонематичний слух, аудитивна пам'ять, аудитивна компетенція, слуховий тренінг, слухова увага.

Abstract. The article is dedicated to the development of the phonemic hearing as the most important component of the auditory competence. It offers several types of auditory training that help fixing the phoneme inventory and the prosodic structure of a foreign language in the auditory memory of the students. The article advises to create a real acoustic atmosphere in the teaching of a foreign language that contributes to the development of auditory attention and consequently an effective communication using the foreign language.

Key words: phoneme inventory, prosodic structure of language, perceptual phonetics, phonemic hearing, auditory memory, auditory competence, auditory training, auditory attention.

Основною передумовою успішної комунікації є вміння слухати партнера та відповідно реагувати на мовленнєве повідомлення. Як правило, слухач спрямовує свою увагу на загальний зміст інформації та ігнорує фонетичні параметри повідомлення, зокрема, дистинктивні ознаки фонем та просодики. Подібна закономірність не впливає на процес комунікації рідною мовою (за винятком діалектальних особливостей мови співрозмовника чи певних дефектів мовлення), проте може значно ускладнювати спілкування іноземною, адже серед загальної кількості акустичної інформації мозок обирає типові фонематичні ознаки, які властиві рідній мові учасника комунікації та відповідно їх переробляє. До тих пір, поки фонетичні характеристики звуків та супрасегментних одиниць рідної та іноземної мов збігаються, не виникає проблем із фонематичним розрізненням та із сприйняттям інформації, але коли у рідній мові не існує артикуляційно-акустичних аналогів, на перцептивному рівні відбувається заміна звуків та складів внаслідок чого фонем та особливості їх реалізації в іноземній мові сприймаються з позиції рідної, що часто призводить до помилкової інтерпретації мовленнєвого повідомлення й непорозуміння [3, с. 25].

Відомо, що при ознайомленні з фонетичною структурою іноземної мови викладач зосереджується, головним чином, на особливостях реалізації фонетичних одиниць з артикуляційної точки зору, навчає коректно вимовляти окремі звуки та структури шляхом роз'яснення специфіки артикуляції тієї чи іншої фонемі ізольовано та у певній позиції, звертає увагу на відмінності

артикуляційної бази рідної мови від іноземної, як-от ступень напруженості, лабіалізацію, довготу-короткість, закритість-відкритість голосних, наявність-відсутність аспірації, протиставлення за способом і містом творення, дзвінкість-глухість, палаталізованість-непалаталізованість приголосних [2, с. 15; 38–39]. Проте не слід забувати, що артикуляційна фонетика — це, насамперед, фізіологічна фонетика, а процес комунікації є більш багатограним й охоплює такі соціально-нормативні аспекти, як комунікативний намір, відносини між співрозмовниками, атмосфера комунікації, соціальний статус співрозмовників, суспільно-політична ситуація та ін. При цьому надзвичайно важливого значення набуває здатність комунікативних партнерів оптимально реалізувати свої наміри, що передбачає постійну орієнтацію на слухача шляхом встановлення контакту з ним та спостереження за його мовною поведінкою [5, с. 17]. Саме в зазначеному аспекті у поле зору потрапляє інша галузь фонетики — перцептивна фонетика. **Перцептивна фонетика** (англ. *auditory phonetics*) [3, с. 13] досліджує процес мовної комунікації на слуховому рівні, тобто з точки зору реципієнта, та виявляє фактори, які сприяють переробці звукових сигналів у змістовні інформаційні одиниці [4, с. 143]. У зв'язку з цим виникає потреба розвитку фонематичного слуху у суб'єктів комунікації. **Фонематичний слух** розглядається у запропонованій статті як здатність слуху розпізнавати й розрізняти окремі звуки й структурні особливості мовлення й таким чином впливати на сприйняття змісту мовленнєвого повідомлення.

З огляду на важливу роль фонематичного слуху в процесі комунікації слід на заняттях з іноземної мови постійно запроваджувати **слуховий тренінг**, який спрямовано на його розвиток. Спочатку студентам можна запропонувати звуки та просодичні структури, які мають аналоги і в рідній мові, порівняти їхні артикуляційно-акустичні параметри, потім поступово розширити матеріал шляхом ознайомлення з загальним фонемним інвентарем та просодичними моделями, які властиві лише іноземній мові і які не містяться у фонетичній системі рідної мови. В якості тренувального матеріалу слід застосовувати автентичні записи ізольованих звуків, складів (у яких звуки надаються у різній дистрибуції й набувають під впливом коартикуляційних процесів інших характеристик), слів, ритмічних груп, речень, коротких текстів. Процес ознайомлення з фонетичною базою іноземної мови, її закріплення й активізації триває до тих пір, поки необхідний для успішної комунікації фонетичний інвентар не відкладеться в аудитивній пам'яті студентів. **Аудитивна пам'ять** являє собою різновид сенсорної пам'яті, яка виникає шляхом накопичення досвіду в аудіюванні та відповідає за подальше зберігання отриманої слухової інформації. З огляду на сучасний компетентнісний підхід до викладання іноземної мови її ще називають **«аудитивною компетенцією»** [2, 412].

Для розвитку фонематичного слуху й, відповідно, аудитивної компетенції особливо корисними виявляються **дві групи вправ**. **Перша група** охоплює акустичну презентацію з наступною ідентифікацією ізольованих звуків, потім звуків у структурах, де найбільше виявляються фонемні протиставлення (нім.: [p] — [b]; [t] — [d]; **p**acken — **b**acken; **t**anken — **d**anken). По досягненні певного

автоматизму пропонуються структури, де фонемі внаслідок коартикуляційних процесів втрачають релевантні ознаки й набувають додаткових характеристик (нім.: **an**beißen — **am**beißen; **Regen** — **Regn**). Слід зазначити, що звуки, які пропонуються у синтагмах, реченнях та текстах, легше ідентифікуються на перцептивному рівні завдяки впливу контексту і тому такий вид вправ не сприяє розвитку фонематичного слуху. На жаль, саме такі вправи на аудіювання домінують у сучасних підручниках, оскільки головним завданням комунікативного підходу до викладання іноземної мови є розуміння загального змісту мовленнєвого повідомлення та реакція на нього з боку слухачів, а не тренування слуху на базі іноземної мови.

Друга група вправ на розвиток аудитивної компетенції передбачає запис власного голосу на магнітофон (використовується в якості самостійної роботи) з наступним програванням записаного тексту в аудиторії та спільним аналізом артикуляційно-акустичних особливостей мови того чи іншого диктора у порівнянні з еталонним записом у виконанні носія мови. Завдяки такій вправі студенти вчаться, з одного боку, усвідомлювати на слуховому рівні фонологічно релевантні характеристики звукових сегментів іноземної мови та нормативно обумовлену просодичну організацію тексту, а з другого, виявляти факультативні варіанти реалізації фонем залежно від мовленнєвої ситуації. На жаль, цей вид роботи майже не застосовується останнім часом, а замість запису голосу на магнітофон використовується автоматичне багатократне повторення звуків за диктором без залучення свідомого аудитивного контролю власної вимови, що ускладнює в подальшому процес сприйняття іноземної мови на слух.

Важливою передумовою для розвитку фонематичного слуху є створення на занятті з іноземної мови *реальної акустичної атмосфери*. Часто викладачі говорять занадто чітко та голосно, штучно уповільнюють темп мовлення, що не відповідає комунікативній реальності. Подібний підхід уявляється доцільним лише на початковому рівні, та й то нетривалий час. Необхідно вже на заняттях з початківцями поступово прискорювати темп мовлення, зменшувати гучність голосу та застосовувати неповні варіанти реалізації фонем у комунікативно ненавантажених фрагментах повідомлення.

Аудитивна компетенція неможлива без *слухової уваги*. Як відомо, у переважній більшості випадків викладач іноземної мови занадто багато говорить на заняттях, постійно повторює одну й ту ж інформацію з метою привернути увагу студентів до того чи іншого мовного явища чи завдання, або просто для заповнення тиші. При подібному підході викладач не залишає студентам часу для обробки акустичних сигналів, студенти не зацікавлені в уважному прослуховуванні мовленнєвого повідомлення, адже вони сподіваються на його багатократне повторення що, у свою чергу, не сприяє розвитку слухової уваги. Тому у випадку відсутності моментальної реакції з боку аудиторії доцільно трохи почекати, перш ніж повторювати інформацію, надати деякий час для її обробки, що дуже добре стимулює студентів до постійного «вслуховування» у мову викладача, а в подальшому підвищує ефективність та якість комунікації іноземною мовою без зайвих «перепитувань».

Оскільки комунікація, як правило, відбувається не в студійних умовах, то штучне створення оптимальних умов для аудіювання, яке передбачає усунення акустичних подразників (гомін на вулиці, паралельна розмова інших співбесідників, сміх, шум дощу, дзвін посуду, музика та ін.) також не сприяє розвитку слухової уваги. Недаремно більшість сучасних текстів на аудіювання записані на вулиці, а не в студії й містять **додаткові акустичні перешкоди**, які відволікають увагу слухача, проте водночас стимулюють його концентрацію на важливішій з точки зору перцепції інформації.

Поряд із залученням акустичних перешкод великого значення для розвитку фонематичного слуху й, відповідно, аудитивної компетенції набуває **віддаленість від джерела звуку**. Як свідчить досвід викладання іноземної мови, аудіювання у невеликій аудиторії часто не спричиняє проблем із розумінням тексту або із розпізнаванням ізольованих звуків та складів. Проте із збільшенням розміру аудиторії та, відповідно, відстані від джерела звуку набагато частіше спостерігаються помилки на перцептивному, і, як наслідок, на інформативному рівні. Тому, з метою розвитку фонематичного слуху слід привчати студентів сприймати іншомовну інформацію на різній відстані, поступово збільшувати віддаленість від джерела звуку або зменшувати гучність голосу диктора.

Для адекватного сприйняття усного мовленнєвого повідомлення надзвичайно важливу роль відіграє візуальний контакт співрозмовників, зокрема спостереження за їх артикуляторними рухами. Проте з метою розвитку фонематичного слуху слід, по можливості, **уникати візуального контакту** в процесі обміну інформацією та періодично залучати такі вправи, як діалоги у формі телефонних розмов. Крім того, при читанні чи переказі тексту у парній роботі можна прикривати рот співрозмовників папером, що виключає «зчитування» інформації з губ й дозволяє повністю концентруватися на слуховому сприйнятті.

Отже, фонематичний слух є найважливішою складовою аудитивної компетенції. При аудіюванні текстів іноземною мовою слухач спирається на фонетичну структуру рідної мови, що призводить до помилкового розпізнання звукових сигналів, ускладнення сприйняття іноземної мови на слух і, як наслідок, неадекватної реакції на мовленнєве повідомлення. Тому на заняттях з іноземної мови необхідно постійно приділяти увагу розвитку фонематичного слуху на базі тієї чи іншої мови з метою ознайомлення студентів з її фонемним інвентарем та варіантами реалізації фонем у мовленнєвому потоці залежно від просодичних факторів й мовленнєвої ситуації, що дозволить зафіксувати особливості звукової будови іноземної мови в їх аудитивній пам'яті та сприятиме успішній комунікації.

Література

1. Каптурова Е.С. Иноязычная аудитивная компетенция и пути ее формирования на старшей ступени обучения в языковом вузе // Ученые записки ОГУ. Серия: Гуманитарные и социальные науки. — 2013. — №1. — С. 411–414.

2. Прокопова Л.І. Вступний курс фонетики німецької мови для вузів / Л. Прокопова. — К.: Грамота, 2004. — 135 с.

3. Arnold R., Hansen K. Englische Phonetik / Roland Arnold, Klaus Hansen. — Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1976. — 244 S.

4. Pompino-Marschall B. Einführung in die Phonetik, 3., durchgesehene Auflage / Bernd Pompino-Marschall. — Berlin: Walter de Gruyter, 2009. — 324 S.

5. Preu O. Sprecherziehung / Otto Preu. — Berlin: Volk und Wissen. Volkseigener Verlag, 1977. — 246 S.

Жовтобрюх В.Ф.

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

РОБОТА З ТЕКСТОМ У СИСТЕМІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. У статті висвітлено питання реалізації ефективних методів навчання української мови іноземних студентів медичних факультетів у процесі роботи з текстом. Проаналізовано використання текстів номінативно-ідентифікаційного змісту для поповнення словника студентів лексикою з медичної практики або медичною термінологією на початковому етапі навчання. Розглянуто зразки вправ, що передбачають відтворення граматичних зв'язків, представлених у тексті, з варіюванням різних за категоріальними ознаками слів. Наголошено на необхідності добору текстів, що містять вагомий українознавчий компонент.

Ключові слова: українська мова, іноземні студенти-медики, текст, метод, лексика, граматики.

Abstract. The article deals with the issue of the implementation of effective methods of teaching the Ukrainian language to foreign students of medical faculties in the process of working with the text. The use of texts of nominative-identifying content for replenishing the students' vocabulary with vocabulary from medical practice or medical terminology at the initial stage of training is analyzed. Examples of exercises that involve the reproduction of grammatical links presented in the text, with the variation of various categorical signs of words are considered. It is emphasized on the necessity of finding texts containing a significant Ukrainian component.

Key words: Ukrainian language, foreign medical students, text, method, vocabulary, grammar.

Необхідною умовою успішної професійної підготовки іноземних громадян в українських університетах є володіння державною мовою. Формування української мовленнєвої компетенції у студентів-іноземців медичного профілю передбачає широке використання в процесі навчання інноваційних технологій, напрямів і продуктивних підходів. Реалізація цього завдання потребує ефективної взаємодії між змістовим і діяльнісним аспектами викладання, між засвоєнням знань та активізацією навчальних можливостей іноземних студентів-медиків. З огляду на це постає нагальна потреба пошуку ефективних методів навчання української мови, націлених на осягнення граматики, збагачення словникового запасу та активне використання студентами мовних засобів для побудови цілого вмотивованого висло

У наукових працях Т. Алексеєнко, Л. Васецької, К. Гейченко, Г. Іванишин, О. Копилової, М. Лісового, Л. Саніної, О. Тростинської, Н. Ушакової, І. Черних